

پیدایش انقلاب‌ها

احسان نراقی

در ایران روحانیت شیعه ناراضیان را سازمان داد تا قیامی را به پا کنند که منجر به سرنگونی شاه شد.

پیامبر و دامادش امام علی (ع) سخن می‌گفت. وی به عنوان نمونه‌هایی از مسلمانان مبارز، از امام علی (ع) و پسرش امام حسین (ع) و به‌ویژه شهادتشان که تبدیل به نمادی از روح مبارز شیعیان شده بود یاد می‌کرد.

آیت ... روح ... خمینی، رهبر شیعه، که سال‌های ۱۹۶۴ و ۱۹۷۹ را، ابتدا در عراق و بعد در فرانسه به تبعید گذرانده بود، رهبری بسیاری از کسانی را که در خارج از حکومت قرار داشتند به دست گرفت و پیامی متفاوت با سنت غیر سیاسی شیعه را موعظه کرد. روحانیان جوان خطاهای رژیم (همچون جشن‌های دوهزار و پانصدمین سال شاهنشاهی را در سال ۱۹۷۱) وسیله قرار دادند و بر نارضایی عمومی دامن زدند.

در نهایت اینکه، طی دوره سلطنت شاه وابستگی‌های بسیار به کشورهای خارجی، به‌ویژه ایالات متحد به وجود آمده بود. حضور ده‌ها هزار کارشناس امریکایی در ایران زمینه مساعدی برای مخالفان رژیم فراهم آورد تا به انتقاد از وابستگی ایران به نفوذ خارجی بپردازند. به این ترتیب، احساسات ملی نیز مکمل احساسات مذهبی و اخلاقی شد.

در پایان دهه ۱۹۷۰، چهره روحانی (امام) خمینی در مقابل حکومتی که حقانیت خود را از دست داده بود، به تجسمی از پاکدامنی، انقلابی‌گری و ملی‌گرایی تبدیل شد.

شاهزاده و قدیس مینیاتور متعلق به قرن هفدهم دوران صفویه.

از آغاز قرن شانزدهم میلادی (دهم هجری) - یعنی بنیانگذاری سلسله صفویه که مذهب شیعه را در ایران رسمیت داد - روحانیان شیعی مذهب در اداره مملکت با پادشاه شریک شدند. حتی انقلاب مشروطیت ۱۹۰۷ - ۱۹۰۶ هم با تعیین پنج روحانی شیعه به‌منظور تأیید مطابقت قوانین دولتی با قوانین شرعی، این حق را به رسمیت شناخت. این ماده از قانون اساسی در دوره اول قانونگذاری رعایت شد، لکن پس از ۱۹۱۲ به اجرا در نیامد. همین امر به روحانیان مجال داد تا سهم خود را در قدرت سیاسی مطالبه کنند و به انتقاد خویش از سلطنت و جهه شرعی دهند. علاوه بر این، روحانیت بر دو حوزه بااهمیت نیز نظارت داشت: آموزش و پرورش و قضاوت. اما پس از ۱۹۲۱، و تشکیل سلسله پهلوی، این حق نادیده گرفته شد و روحانیت به‌طور کلی از صحنه قضاوت کنار گذاشته شد. اما در آموزش و پرورش، روحانیان هنوز مجاز بودند که به پرورش طلاب بپردازند، اما فقط همین. به این ترتیب یک سیاست غرب‌گرایانه جای روحانیان را در همه زمینه‌ها گرفت. این نکته توضیح دهنده سرخوردگی بیش از حد آنان از رژیم شاهنشاهی است.

مدرن‌سازی و آشفستگی اجتماعی

طی دهه‌های بعد، با گسترش روند نوعی مدرن‌سازی غیر دموکراتیک و بی‌نظمی اجتماعی ناشی از آن، روحانیان در میان جوانان رو به افزایشی که از روستاها کنده شده و به شهرها روی آورده بودند، و دانشجویانی که به شدت تحت خفقان بودند، متحدان قدرتمندی یافتند. عاقبت، روحانیان حمایت تجار طبقه متوسط بازار را نیز که در روند مدرن‌سازی به کنار گذاشته شده بودند، جلب کردند. به این ترتیب، در اواسط دهه ۱۹۶۰، مذهب بار دیگر در زندگی اجتماعی و اقتصادی نفوذ گسترده‌ای پیدا کرد. یک روشنفکر جوان و سخنور، به نام علی شریعتی، تصویری از یک آرمانشهر مذهبی ارائه داد که برای جوانان سرخورده از اتحاد شوروی، جذابیتی فوق‌العاده داشت. علی شریعتی برای آنان از قانون شرع و سخنان

تهران، ۱۹۷۹: تظاهراتی به حمایت از آیت ... خمینی.

احسان نراقی، مورخ، جامعه‌شناس و مشاور ویژه مدیرکل یونسکو. آخرین اثر منتشر شده وی به انگلیسی کتاب از کاخ تا زندان: انقلاب ایران از درون (۱۹۹۴).